

ЭРНЭСТ ХЕМИНГУЭЙ

(1899—1961)

«СТАРЫ ЧАЛАВЕК І МОРА»

У сваіх каментарыях да пенталогіі «Іосіф і яго браты» Томас Ман выказаў меркаванне пра тое, што творцу ўласціва «цікавасць да тыповага, вечна чалавечага, таго, што вечна паўтараецца, знаходзіцца ча-за часам... да плыні міфічнага». Далей пісьменнік адзначаў, што «калі ў жыцці чалавецтва міфічнае ўсё ўзле сабою раннюю і прымітыўную ступень, дык у жыцці сапраўднага індывіда гэта ступень позняя, ступень сталасці».

Так, з міфа пачынаецца гісторыя сусветнай літаратуры і культуры. Стварэннем міфа можа завяршыцца чалавечае жыццё. Калі пісьменнік прыходзіць да міфа напрыканцы свайго шляху як да выніку жыццёвых і творчых пошукаў, ён увасабляе ў яго вобразах свае самыя заветныя думкі, вопыт і веды, сваю «паэзію і праўду» (калі скарыстаць вядомы вобраз Гётэ), квінтэсенцыю пражытага і перажытага.

Такім творах-міфам у амерыканскага пісьменніка Э. Хемінгуэя стала апавесць «Стары чалавек і мора», напісаная ў 1952 годзе, калі творчы шлях яе аўтара налічваў ужо 30 гадоў.

Першыя апавяданні і раманы Э. Хемінгуэя, створаныя ў 20-я гады, былі прысвечаны трагічным падзеям і вынікам Першай сусветнай вайны. Жахліваю была рэчаіснасць — зламанымі, знявечанымі аказаліся і лёсы герояў Хемінгуэя (раманы «Бывай, зброя», «І ўзыходзіць сонца (Фіеста)»). Усяго толькі тры дні — апошнія тры дні перад смерцю амерыканскага дабраахвотніка, які змагаўся супраць фашызму ў Іспаніі, — доўжылася каханне герояў рамана «Па кім звоніць звон» — Роберта Джордана і Марыі. Трагічны быў лёс і Томаса Хадсана, мастака, героя рамана «Востравы ў акіяне», які шукаў гармонію, знаходзіў сваё шчасце ў працы, у адчуванні аднасці з прыродаю. Але жыццё было парушана: і да мора, і да закінутага вострава дабраліся фашысты. Змагаючыся з імі, мастак гіне. Але ў апошнія хвіліны ён згадвае пра будучае: «Думаю пра «пасля вайны», калі ты зноў будзеш пісаць карціны... Мора нікому не напісаць лепш за цябе... Толькі патрэбна цяпер моцна трымацца за жыццё, інакш гэтыя карціны не будуць напісаны. Жыццё чалавека няшмат каштуе ў параўнанні з яго справаю». Але мастаку не суджана было намалюваць свае карціны пра мора: ён памёр на борце свайго кацера, смяротна паранены ў баі з фашыстамі.

Пра мора напісаў «за Томаса Хадсана» сам Хемінгуэй, нібыта выконваючы перадсмяротную волю свайго героя. Ён напісаў пра мора і пра старога чалавека, які ўсё жыццё быў рыбаком. Хемінгуэй доўга не адважваўся звярнуцца да гэтай тэмы. Яму здавалася, што ён не мае на гэта права: «Я яшчэ недастаткова ведаю пра гэта», — казаў Хемінгуэй свайму сябру ў 1930 (!) годзе. Затым, паглядзеўшы на пелікана, які пралятаў недалёка, дадаў: «Я нават не ведаю, якое месца займае тут ён у суадносінах рэчаў».

Пісьменнік вельмі патрабавальна адносіўся да таго, што павінна было выйсці з-пад яго пяра. Ён лічыў, што абавязаны казаць толькі тое, пра што не скажа больш ніхто, і толькі так, як ніхто іншы. У адным са сваіх інтэрв'ю Э. Хемінгуэй падкрэсліў гэтую думку: пра мора і пра рыбацкія справы напісана ўжо шмат, «таму я павінен імкнуцца даведацца яшчэ пра нешта... я імкнуўся апусціць усё нязначнае дзеля таго, каб перадаць чытачам свой во-

пыт так, каб пасля чытання гэта стала часткаю іх вопыту і ўяўлялася так, нібы адбылося ў рэчаіснасці».

Шлях ад задумы напісаць пра рыбака і пра мора да ажыццяўлення гэтай задумы аказаўся сапраўды доўгім: звыш двух дзесяцігодзяў. Але гэта быў час назапашвання вопыту, вывучэння людзей і іх жыцця, час для пераадолення трагізму, што ўспрымаўся натуральнаю часткаю жыццёвага лёсу чалавека, час пераадолення сумненняў і разладу, унутранай раздвоенасці, уласцівай многім героям Э. Хемінгуэя.

У гэтыя гады ў адным са сваіх нарысаў («На блакітнай вадзе») ён напісаў гісторыю пра рыбака — яна і стала асноваю сюжэта будучага твора: «Другім разам у Кабаньяса стары спаймаў вялізнага марліна, які ўцягнуў яго лодку ў мора. Праз два дні старога падабралі рыбака ў шасцідзесяці мілях ва ўсходнім накірунку... Ён рыдаў, калі рыбака падабралі яго, напалову звар'яцелага ад сваёй страты, а акулы ўсё яшчэ працягвалі кружыцца вакол яго лодкі».

Хемінгуэй шмат гадоў пражыў на Кубе, побач з морам, — і мора стала яго заповітнаю тэмай. Цяпер ён ведаў шмат пра яго: пісьменнік сустракаўся з рыбакамі, рыбацкімі імі, сядзеў у шынках, гадзінамі слухаючы спавяданні пра лоўлю рыбы і пра мора. І так многа гадоў запар. І яшчэ ён знайшоў свайго героя. Гэта быў ужо не трагічны герой папярэдніх твораў, ён ужо не імкнуўся забыцца пра жахі вайны — Першай і Другой сусветных. Гэты герой увогуле не быў удзельнікам войнаў. Не жыў ён і ў мітуслівасці горада, не займаўся справамі людзей дзелавых і практычных, абцяжараных грацьма або ўласнымі комплексамі. Гэта быў новы герой Э. Хемінгуэя.

Вобраз старога Санц'яга. Стары і мора

«Са «Старым чалавекам і морам» мне незвычайна папашанцавала, — адказваў у адным са сваіх інтэрв'ю Хемінгуэй на пытанне пра асаблівасці літаратурнага майстэрства, — мне ўдалося данесці да чытача свой жыццёвы вопыт і прытым такі, пра які яшчэ ніхто не пісаў. Удачу прынесла тое, што я спазнаў добрага старога і добрага хлопчыка, а пісьменнікі ў апошні час забылі, што добрыя людзі яшчэ існуюць. Акрамя таго, і акіяны не меней, чым чалавек, варты апісання. Вось мне і пашанцавала ў тых

мясцінах. Я бачыў вяселле марлінаў і ведаю, як гэта бывае. Таму я апусціў гэта. Я бачыў, усё ў тым жа самым месцы, статак у пяцьсот з нечым кашалотаў даўжынёю амаль у шэсцьдзесят футай і ўпусціў яго. Таму я гэтага не апісваў. Не напісаў і тых гісторый, пра якія даведаўся ў рыбакай вёсцы. Але такія веды ўтвараюць падводную частку айсберга». (Пра «айсберг» прозы Хемінгуэя будзе сказана ніжэй.)

У апавесці Э. Хемінгуэя тры асноўныя вобразы: стары Санц'яга, хлопчык Маналіна і мора. Іх можна вывучаць і паасобку ў сувязі адзін з адным, бо ўсе тры цесна звязаныя адно з адным — вузамі: вузамі працы, вузамі сяброўства-еднасці, нарэшце, жыцця. Таму, узіраючыся ў кожны з гэтых вобразаў, мы ўсё роўна заўважаем іх роднаскасць.

Стары Санц'яга шмат гадоў жыве на гэтым узбярэжжы. І шмат гадоў ловіць рыбу. Але яму не шанцуе: ужо восемдзесят чатыры дні ён «салао» — «гэта значыць такі, якому ўжо ніколі не пашанцуе». Спачатку разам з ім рыбацкі хлопчык: бацькі дазволілі Маналіна быць разам з вопытным старым. Але затым яны прымусілі хлопчыка адмовіцца ад лоўлі рыбы з Санц'яга: надта ж таму не шанцуе. І вось Санц'яга выходзіць у мора адзін. Але на гэты раз настала для рыбака яго «зорная часіна»: на кручок папалася вялізная рыба, такая, што нават пра яе існаванне ў глыбінях мора немагчыма было і марыць. І Санц'яга робіць усё, каб гэта рыба стала яго сапраўдным уловам. Не стамляючыся, рыба цягне лодку далёка ў акіяны: зняможаны, але ўпарты стары трымае яе на лесцы і плыве ўслед за рыбай. Хто каго? Рыба скарылася першай. Потым прыплылі акулы. Хто каго? Як выратаваць рыбу ад акул? Як дацягнуць яе да берага? І ці магчыма тое, чаго жадае непакісны стары? У адказах на гэтыя пытанні і разгортваецца далейшае дзеянне апавесці.

Назва апавесці — «Стары чалавек і мора» — сімвалічная. Вобразы чалавека і мора, звязаныя ў адзінстве, паступова выяўляюць тую адвечную гармонію чалавека і прыроды, што была закладзена ў аснову жыцця.

Угледземся ў партрэт Санц'яга. Здаецца, гэта звычайны стары — са зморшчынамі на твары, на руках. Але гэта былі незвычайныя зморшчыны: «яны нагадвалі старыя распоквіны ў пустыні, якая некалі была морам», а калі стары спаў, зморшчыны разгладжваліся, бо гэта быў дужы чалавек, які яшчэ захаваў сваю выключную сілу. Адзенне Санц'яга выдавала бедняка — але гэта было не-

звычайнае адзенне: латанае-пералатанае, як парус, ды і выгарала пад адкрытым сонцам. І толькі на моры можна было атрымаць і такога колеру адзенне, і такі адметны загар, ды і карычневыя плямы на шчоках «ад сонечнага адлюстравання ў трапічным моры». І вочы героя былі незвычайныя: вочы чалавека, які не здаецца, і іх колер — колер мора.

Відавочна, што, ствараючы партрэт свайго героя, аўтар вылучае яго асабістую непарушную і трывалую сувязь з морам, з прыроднай стыхіяй, з чым ён быў звязаны ўсё сваё жыццё.

Пра жыццё старога на сушы сказана няшмат, спісла, але выразна. Стары спіць мала, з адзення і хатняй гаспадаркі амаль нічога не мае, спажывае самы мінімум ежы. Затое ўвесь час і ўсе сілы ён аддае мору. І таму, што яно прыносіць хаця і невялікі, але заробак, і таму, што там яго праца і там яго лёс. Шмат гадоў прарыбачыў стары на моры. Ён ведае пра яго нашмат болей, чым пра што іншае. Мора стала неад'емнаю часткаю яго жыцця — такою ж неабходнаю, як ежа, адпачынак, адзежа, а можа, нават больш за іх. Стары ведае і любіць мора. Ён любіць яго жывыхароў — птушак, рыб, чарапах... Шмат прывязвае стары да мора. Прыслухаемся да яго прызнанняў: «Ён вельмі любіў лятуць рыб, бо тыя былі яго найбольшымі сябрамі ў акіяне. Ён шкадаваў птушак, асабліва маленькіх, кволых, цёмных марскіх ластавак, якія заўсёды былі ў лесе, у пошуку і амаль нязменна без здабычы, і ён думаў: «Жыццё птушак, апроч драпежнікаў і магутных дурных птахаў, цяжэйшае за нашае...»; «Ён любіў вялікіх чарапах і ястрабіныя дзюбы за іх элегантнасць і прыгожасць...»; «Ён шкадаваў іх усіх, нават гіганцкіх падобных на велізарныя куфры чарапах, гэтых доўгіх, як і ягоная лодка, а вагою — з тону...»; «Птах добры памочнік, — сказаў стары чалавек...»; «Марскія свінні — гэта добрыя істоты... Яны нашыя браты, як лятуць рыб»; «Потым ён стаў шкадаваць вялікую рыбу, што зачэпілася на кручок»; «Цудоўны і дзіўны марлін...»

Хемінгуэй нешматслоўна, але пастаянна нагадвае пра тыя вялікія сувязі, што звязваюць старога і мора, пра тую трывалую любоў, што адчувае стары да ўсіх гэтых марскіх істот, пра тую гармонію, што замацавалася паміж ім і морам. Тут ён не застаецца ў адзіноце. «Ніхто не павінен быць адзін у старым веку... Але гэта непазбежна». Так, стары адзінокі. Але ён можа быць адзінокім

там, на сушы: жонка яго памерла, нікога ў яго няма, акрамя хлопчыка-сябра Маналіна... А ў моры ён не адзінокі. І хоць ён размаўляе сам з сабою, але ён размаўляе ў прысутнасці рыб, птушак, ён нібыта адчувае сябе сярод блізкіх, родных яму істот. Невыпадкава так часта Санц'яга падкрэслівае гэтую сувязь паміж сабой і імі: «Бальшыня людзей як бы пабойваецца чарапах, бо чарапашае сэрца гадзінамі б'ецца пасля таго, як яе парэжуць на кавалкі ды разбяруць. Але стары чалавек думаў: у мяне гэткае ж сэрца, ногі і рукі мае таксама падобныя на іхнія»; «Як пачуваеся, рыба? — спытаўся ён уголас. — Я добра пачуваюся...»; «Я хачу бачыць яго... і кранацца, і адчуваць яго... Мне здаецца, я пачуў ягонае сэрца...»; «Хацеў бы я ведаць, ёсць у яго нейкія планы ці ён у такой жа распачы, што і я?»; «...падняў яе (рыбу-самку. — *Aunt.*) на борце, самец не адлучаўся ад лодкі... самец высока скочыў у паветра, каб убачыць сваю сяброўку, а пасля пайшоў глыбока ўніз...»; «Хлопчык таксама быў засмучаны, і мы папрасілі ў яе прабачэння ды хуценька разабралі»; «Цяпер мы злучаны разам... І аніхто не здольны дапамагчы ніводнаму з нас»; «Рыба, — лагодна вымавіў ён услых, — я застануся з табою аж да майго канца. І марлін застанецца са мною, так я мяркую...»; «Рыба, — сказаў ён, — я люблю цябе і вельмі шаную. Але я дакончу цябе раней, як скончыцца гэты дзень»; «Адпачні як след, пташка... А потым ляці і выкарыстай свой шанец, як любы чалавек, альбо птах, альбо і рыба»; «Заставайся пакуль у маёй хаце, птушка, калі хочаш... Шкода, што я не магу ўзняць ветразь і ўзяць цябе з сабою... Бо я тутакі з сябрам»; «Блага цяпер табе, рыба, — сказаў ён. — І мне, ведае Бог, таксама».

Кульмінацыйным момантам, у якім выявіліся адносіны старога і мора, стала рыба. Мора выпрабоўвала чалавека на працягу многіх гадоў. Цяпер яно выпрабоўвае па саму вялікаму рахунку: яно падаравала старому незвычайную рыбу. І выпрабоўвае на мужнасць і сілу, на вытрымку і на тое, ці варты гэты стары атрымаць такі выключны падарунак. Мора заўсёды выпрабоўвае чалавека. Але на гэты раз яно прынесла рыбацкую ўдачу — вялізнага марліна.

Ён уражаны такім падарункам. Але разумее, што павінен быць дастойным гэтага марліна, бо толькі нехта выключны мае на такую рыбу права («Як багата людзей накарміць ён, — разважаў стары чалавек. — Але ці вартыя

яны есці яго? Ну безумоўна, не. Няма анікога, хто быў бы варты спажыць яго, гэтак ён сябе паводзіць, з такім пачуццём годнасці»). І стары прыняў выклік — ён змагаецца з рыбай. Спачатку спатрэбілася ўсё яго ўменне і скрыт, каб рыба з'ела нажыўку і трапіла на кручок. Затым спатрэбіўся вопыт, каб рыба не сарвалася. Затым і сіла, і вытрымка, і годнасць рыбака, і вопыт, і шмат што іншае, каб весці свой паядынак з рыбай. Але гэта не паядынак двух варожых сіл, двух заклятых ворагаў («Досыць таго, што мы жывімся морам і вымаем дух з нашых праўдзівых сяброў»). Відавочна, як паглыбляюцца, як удасканальваюцца адносіны старога да рыбы. Прасачыць гэта вельмі цікава...

Нарэшце, зразумела, што стары ўспрымае рыбу як неаддзельную частку мора, прыроды і, значыць, самога сябе. Ён захапляецца рыбай, ён усхваляваны яе прыгажосцю, розумам, яе вынаходлівасцю і сілаю. Мабыць у першую чаргу да самога старога чалавека можна аднесці тыя высокія, мудрыя, урачыстыя словы, якія ён адрасуе рыбе.

Ва ўмовах жорсткага паядынку-выпрабавання стары выяўляе такія якасці, якія могуць быць названы самымі лепшымі і стаць узорам чалавечых паводзін у трагічных, невымерна цяжкіх умовах: ён не зненавідзеў рыбу — так чалавек не павінен ненавідзець жыццё і ўсё жывое ў час сваіх выпрабаванняў. Стары захоўвае чалавечы, высакароднае пачуццё, ён выказвае сваю гарачую, непадробную любоў да ўсяго жывога — ці не лепшы гэта прыклад для сучаснага чалавека...

Стары чалавек і рыба — гэта незвычайнае, велічнае, сімвалічнае адзінства. Сапраўды, ніхто так раней не гаварыў у сусветнай літаратуры пра цэнае, непарушнае, жывое адзінства чалавека і прыроды, чалавека і свету. Пра гармонію і прыгажосць, якія пануе навокал і якую звычайна не заўважаюць. Пра велічнае і сутнаскае ў жыцці чалавека. Пра перамогу, якая не знішчае чалавека і яго душу, але, наадварот, узвышае яе. Варта толькі згадаць адметныя словы Санц'яга пра неперажывальнасць чалавека...

З гэтага трапяткога і ўзнёслага адзінства — старога чалавека і рыбы, старога чалавека і мора — нараджаецца добрая вестка: чалавек будзе жыць вечна, пакуль ён адчувае песную сувязь з прыродаю, пакуль ён разумее яе прыгажосць, пакуль яго вочы адкрытыя да жывой і разумнай душы сусвету навокал. І гэтая думка пацвярджаецца прысутнасцю ў творы яшчэ аднаго вобраза.

Вобраз хлопчыка Маналіна. Маналіна і Санц'яга

Хто ён, Маналіна?

Сын бедных бацькоў, якія жывуць у тым самым паселішчы, што і стары чалавек. Падлетак, які праходзіць свае «універсітэты», сваю школу жыцця і мудрасці ў старога Санц'яга пачынаючы ўжо з пяцігадовага ўзросту. Хлопчык які шкадуе старога і дапамагае яму: адносіць сеці, упарадкоўвае лодку, не пакідае старога без вячэры, клоціць абуццё аб ім. Гэта адказны сябар, які самааддана любіць старога і гатовы прыйсці на дапамогу. І сапраўды рыбак: «Чаму ж не, — адказаў стары чалавек (хлопчыку. — *Аўт.*). — Паміж намі, рыбакамі, усё проста». Маналіна невыпадкова лічыць старога самым лепшым з рыбакоў: «А найлепшы рыбак — ты... Ёсць нямала добрых рыбакоў і некалькі вялікіх. Але гэтых, як ты, больш няма». Хлопчык лічыць старога чалавека сваім настаўнікам і сябрам («Як спаў, стары дружа? — спытаўся хлопчык»). Ён падтрымлівае старога, каб той не губляў надзеі.

Такім чынам, у вобразе хлопчыка ўвасоблены лепшыя якасці народа, што жыве каля мора і загартаваны ў яго вятрах і на яго хвалях, які ў цяжкай працы знаходзіць сваё шчасце і таму цэніць вытрымку, мужнасць, сяброўства і вернасць як лепшыя чалавечыя якасці. Хлопчык — гэта і апора старога, і надзея на тое, што жыццё не перарвецца, што ёсць у мора тая, хто яго любіць, хто адданы яму ўсім сэрцам і душою.

Хлопчык і стары чалавек. Гэта яшчэ адна сувязь, яшчэ адно сведчанне трывалай гармоніі, што замацавалася каля мора і на моры. Гармоніі паміж старым жыццём і новым, паміж бацькамі і дзецьмі, паміж людзьмі. Хлопчык побач са старым — гэта як дзяцінства, далёкае і чыстае, побач са сталасцю, поўнай мудрасці і жыццёвага вопыту. Невыпадкова старому Санц'яга сняцца львы. Львы на далёкім афрыканскім беразе — гэта сімвал таго закінутага ў прасторах сусвету берага, да якога марыць даплыць бадай кожны рыбак. І сімвал чысціні і некантрасці прыроды, пра што часам згадвае чалавек у свеце забруджанага, сапсаванага прыроднага асяроддзя. І сімвал далёкага дзяцінства, ад якога ўжо назаўсёды аддалены дарослыя, і тых далёкіх вандраванняў, якія здзяйсняў некалі стары Санц'яга. Старому чалавеку сняцца афрыканскі бераг і львы — так

ён вяртаецца назад, у тое светлае, добрае, шчырае, поўнае жыцця і спадзяванняў, што жыве ў ім. Таму сон старога — гэта і сведчанне некранутасці, незаплямленасці яго душы, якую ён быў здольны пранесці праз мора жыццёвых выпрабаванняў. У ім яшчэ жыве хлопчык, якім ён быў калісьці. І таму хлопчыку Маналіна ён аддае свой час, прыхільнасць, свой вопыт і любоў. Так яшчэ раз аўтар нагадвае пра гарманічную сувязь чалавека з людзьмі, пра гармонію з самім сабою дзякуючы гэтай непарушнай сувязі з усім сусветам.

АСАБЛІВАСЦІ МАСТАЦКАГА СТЫЛЮ ХЕМІНГУЭЯ

Фінал аповесці «Стары чалавек і мора» застаецца адкрытым. Але ён, у адрозненне ад іншых твораў Хемінгуэя, не трагічны, а аптымістычны. Санц'яга дабіраецца да берага з касцяком вялікай рыбы. Аказваецца, ён не адзінока. Аказваецца, яго шукалі і чакалі. Акрамя мора і хлопчыка ў старога ёсць яшчэ людзі, якім ён патрэбны і якія думаюць аб ім. І ён адчуў, што ён не адзінока, што песня вузы звязваюць яго з людзьмі пасёлка. Адсюль зобраз сусвету, у які ўваходзяць мора і зямля, жыхары ешы, рыбы і птушкі, жывёлы і расліны, усе прыродныя стыхіі. З усімі імі адчувае моцную непарушную сувязь стары Санц'яга.

Гэты чалавек, новы герой Э. Хемінгуэя, упершыню ў творчасці амерыканскага пісьменніка засабляе ідэю адзінства чалавека з прыродаю (а да такой еднасці імкнуліся многія яго героі), чалавека з людзьмі, чалавека нават з самім сабою, з уласнаю душою і думкамі. Дзякуючы гэтаму адзінству становіцца відчымым і тое месца чалавека ў свеце, якое належыць толькі кожнаму паасобку, сцвярджаецца думка пра ўдзел чалавека ў вечным кругавароце жыцця, дзе кожная рэч і кожная істота адыгрываюць сваю адметную і непадобную адна на адну ролю. Гэты герой жыве ў ладзе з самім сабой, імкнецца выканаць сваё прызначэнне («Мажліва, не варта было мне ісці ў рыбакі... Але дзеля гэтага я нарадзіўся...»).

Пошукі героя ішлі ў Хемінгуэя побач з яго пошукамі самога сябе, свайго прызначэння. Пошукі месца героя ў варунках Першай сусветнай вайны, або ў трагічных падзеях Грамадзянскай вайны ў Іспаніі, або падчас фіесты,

або ў Афрыцы, калі ідзе паляванне на львоў, — усе гэтыя пошукі суправаджаліся не меней настойлівымі пошукамі Хемінгуэем свайго месца ў свеце, свайго прадвызначэння. Яны пачаліся бадай што з часоў грэка-турэцкай вайны, дзе Э. Хемінгуэй быў карэспандэнтам. Трагізм жыцця, злачынствы і смерць, разуменне, адказнасць за ўласны выбар, за тое, што адбываецца ва ўсім свеце, прымусілі маладога чалавека задумацца над сваім прызначэннем. Пазней Хемінгуэй пісаў: «Я памятаю, як я вярнуўся дамоў з Блізкага Усходу з дарэшты разбітым сэрцам і як у Парыжы стараўся вырашыць, ці павінен я прысвяціць усё сваё жыццё таму, каб нешта зрабіць з усім гэтым, або стаць пісьменнікам. І я вырашыў, халодны як змій, стаць пісьменнікам і ўсё сваё жыццё пісаць так праўдзіва, як змогу».

І Хемінгуэй стаў пісьменнікам. Ён стаў выдатным пісьменнікам, бо змог напісаць пра жыццё так праўдзіва, што яго праўда стала праўдаю жыцця і вопыту многіх яго сучаснікаў, гэтаксама як і пакаленняў яго чытачоў. Свой абавязак Э. Хемінгуэй удакладняў неаднаразова: «абавязак чалавека — зразумець свет», «няма на свеце нічога цяжэйшага, чым пісаць простую сумленную прозу пра чалавека», «задача пісьменніка — казаць праўду» і інш. Менавіта да гэтага зводзіліся творчыя пошукі Хемінгуэя — да ўмення перадаць агульнае праз прыватнае, праз адну сустрэчу, праз адну сціслую размову (пра што згадваў Ілья Эрэбург у кнізе «Людзі, годы, жыццё»), да трапнага і ёмістага вызначэння жыццёвай пазіцыі героя, да таго, каб знайсці «толькі адну сапраўдную фразу» (як піша сам аўтар у сваёй кнізе «Свята, якое заўсёды з табою»), да вынаходжання толькі аднаго «адзіна вернага слова» (як фармулюе гэта Хемінгуэй у сваіх радках да амерыканскага паэта Эзры Паўнда). І ва ўсім гэтым — пачынаючы з жыццёвай пазіцыі пісьменніка, якую ён імкнецца вызначыць толькі адной фразай, а яе — адзіна верным словам, — павінен быць выкрышталізаваны жыццёвы вопыт чалавека, уся яго творчая праца, павінна быць увабрана ўсё яго жыццё і веданне свету. І ўсё гэта ўвабрана ў знакамiты прыцып Э. Хемінгуэя — прыцып «айсберга», які толькі на адну дзесятую частку ўзвышаецца над узроўнем мора. Сутнасць гэтага прыцыпу, такім чынам, заключаецца ў тым, каб усю жыццёвую праўду, увесь жыццёвы вопыт, замешаны на сумленнай працы, на патрабавальнасці да сябе і ў высокай ступені

пені адказнасці за сваю прысутнасць у свеце, — усё гэта выказаць праз зусім нямногае, што ўмяшчаецца ў адным эпізодзе, у адной выразнай дэталі, у адной фразе або нават у адной думцы, слове героя.

Ужо ў апавяданні «Непераможаны» (вось яно — ключавое, «адзіна вернае слова») у Э. Хемінгуэя з'яўляецца думка, што чалавек можа з годнасцю прайсці нават праз самыя складаныя, самыя цяжкія выпрабаванні. І нават калі жыццё адольвае чалавека, ён можа застацца непераможаным.

У больш сканцэнтраваным, больш прадуманым і сціплым выглядзе гэта ідэя прагучала ў аповесці «Стары чалавек і мора» ў словах старога Санц'яга: «Але чалавек не створаны для паразы... Чалавек можа быць знішчаны, але не пераможаны».

Так жыццёвы шлях Э. Хемінгуэя нібыта «выліўся» ў адзіны яго твор — у аповесць «Стары чалавек і мора», а ўсе героі ў сваіх шматлікіх трагічных выпрабаваннях нібыта прывялі аўтара да аднаго — да старога Санц'яга, а ўсё веданне жыцця звязалося да простага, здавалася б, сувязі: да гармоніі чалавека з прыродай, гармоніі чалавека людзьмі, гармоніі чалавека з самім сабою, са сваімі думкамі, пачуццямі, марамі. Так, адна дэталі — паядынак старога рыбака і рыбы — ператварылася ў велічны вобраз гармоніі, кругавароту, адзінства ўсяго жывога на зямлі, у гімн бессмяротнасці чалавека і неўміруласці жыцця. Такім чынам, ключавым вобразам («адзіна верным словам») «міфа» Хемінгуэя пра чалавека і мора стала думка пра непераможнасць чалавека, пра трываласць жыццёвых каранёў, пра адзінства, гармонію чалавека з светам.

Невыпадкова аповесць Э. Хемінгуэя часта называюць міфам — міфам, дзе ўступаюць у барацьбу дзве сілы: сіла прыроды і сіла чалавека. І адна з гэтых сіл — мужнасць, вытрымка, воля чалавека — перамагае. Але гэта міф светлы, жыццясцвярджальны, аптымістычны, міф-гімн, міф веры чалавека ў непераможнасць жыцця і гармонію свету.

Сам Хемінгуэй пісаў выдаўцам аповесці: «Падобна на тое, што я ў рэшце рэшт дасягнуў таго, над чым працаваў усё маё жыццё». Так завяршалася праца над творам. Так завяршаўся творчы шлях Э. Хемінгуэя. За аповесць «Стары чалавек і мора» Хемінгуэй атрымаў Нобелеўскую прэмію па літаратуры.

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Разгарніце (у малюнках, аўтарскімі трапнымі дэталімі, фразамі) гісторыю паядынку старога чалавека і рыбы. Ці адбываецца пэўная эвалюцыя ў адносінах старога да рыбы? Як гэта характарызуе героя?
2. Разгарніце гэтак жа сама іншыя сцісла сфармуляваныя фразы-заданні ў тэксце. Як можна падагуліць сказанае аўтарам?
3. Якія вобразы сталі, на вашу думку, сімваламі («адзіна вернымі словамі») жыццявага і творчага шляху Э. Хемінгуэя (згадайце іхныя творы пісьменніка)?
4. Ці знаходзіце вы паралелі традыцыям Э. Хемінгуэя, яго героям у гісторыі сучаснай беларускай літаратуры? Параўнайце адносіны старога чалавека да мора як да сваёй роднай стыхіі з адносінамі сучаснага героя беларускай прозы да сваёй роднай стыхіі — да лесу (бору, пушчы), да рэчкі (або возера з яго легендамі), да роднай зямлі. Успомніце словы Хемінгуэя: «Хлопчык таксама быў засмучаны, і мы папрасілі ў яе (рыбы. — *Аўт.*) прабачэння...» і словы героя-зубра з паэмы М. Гусоўскага, звернутыя да пушчы: «Даруй, мая родная, усё мне...» Якая гэта традыцыя нашай літаратуры?
5. У творах якіх беларускіх пісьменнікаў чалавек паказаны ў адзінстве з прыродай і ў гуманістычным саперніцтве з ёю за лідэрства?

ЛІТАРАТУРА

- Грибанов Б. Эрнест Хемингуэй: герой и время. М., 1980.
Олдридж Дж. Паляўнічы; Хемингуэй Э. Стары чалавек і мора; Сент-Экзюперы А. Планета людзей. Маленькі прыц. Мн., 1996.